

них могао ауторитативније користити. Било би можда нужно основати посебан орган који би се посветио систематском сређивању свих прописа и сваке године или повремено објављивао службена издања пречишћених текстова позитивног права.

Указујући на ово питање не умањујем значај појаве *Зборника прописа НР Србије*, који ће не само корисно послужити пракси и теорији нашег права, већ свакако бити и потстрек за даљи систематски рад на сређивању пречишћених текстова нашег позитивног права.

Д. Ђ. Денковић

André Philip: *LA DÉMOCRATIE INDUSTRIELLE*. Paris, Presses Universitaires de France, 1955,

Андре Филип, професор Правног факултета у Сарбрикену, аутор више радова из области историје радничких покрета и савремене привредне историје (*L'Angleterre moderne*, Paris, 1926; *Le problème ouvrier aux États-Unis*, Paris, 1927; *L'Inde moderne*, Paris, 1930; *Trade-Unionisme et syndicalisme*, Paris, 1936; *La crise et l'économie dirigée*, Paris 1935, итд.) објавио је после Другог светског рата два већа дела: *L'Europe unie et sa place dans l'économie internationale* (Paris, 1953) и *La démocratie industrielle*. У првом делу анализирано је савремено светско тржиште и приказане су разне међународне организације чији је задатак да олакшају робну размену између појединих земаља. Нарочита пажња указана је проблему економске и политичке сарадње европских држава и мерама које треба да припреме услове за њихово уједињење. Међутим, друго дело побуђује посебан интерес по изложеним основним концепцијама и по томе што је добар део тог рада посвећен Југославији. Ово дело претставља у неку руку наставак прве књиге, само, док су у претходном делу углавном приказивани организациони облици будуће европске заједнице, дотле је овде требало објаснити друштвену садржину једног оваквог политичког организма и дати његово теориско оправдање, што је учињено развијањем тезе о такозваној индустриској демократији.

Основне идеје аутора, од којих неке нису нарочито нове, састоје се у томе да је главна тешкоћа западних демократија у незаинтересованости радничке класе за посао који свакодневно обавља. Уколико се жели остварење једне снажне привреде у Европи, неопходно је наћи средства и методе путем којих би се постигла максимална заинтересованост радника за већу, ефикаснију и јефтинију производњу. Капиталистичка класа је покушавала током XIX и XX века да нађе та средства и методе. Бољи и ефикаснији начин плаћања радника (према постигнутим резултатима) није био довољан да реши овај проблем. Зато су капиталисти приступили другим мерама. Они су обезбеђивали у неким случајевима извесно учешће радника у деоби добити предузећа или чак и у власништву над истим. Затим су покушали да то постигну изменом физичких и психичких услова рада, да тај рад прилагоде човеку. Посебна пажња посвећена је питању унапређивања радника према успеху у раду и према стажу, обавештавању радника о приходи и значају посла који обавља предузеће, тражењу од радника да дају сугестије за бољу организацију производње итд. Истовремено се водило рачуна о бољем уређењу радних просторија, о њиховом грејању, осветљењу, вентилацији, затим о ритму рада, паузама и слично.

Међутим, аутор сматра да су све ове мере недовољне и да оне код радника не уклањају осећање зависности које трпи радник и које је, према аутору, чак много теже него осећање да је експлоатисан, што је код њих створило неповерење према власнику предузећа и неку врсту апатије (с. 32). Основно је да радници преузму један део одговорности и права у вези с организацијом производње у предузећу. Зато се у разним земљама почело приступати оснивању радничких комитета у фабрикама који углавном имају саветодавни карактер и преко којих колективи радника треба да буду информисани о свима битним стварима у вези са радом предузећа, да буду консултовани по одређеним питањима. Ови комитети могу да спроводе извесну финансиску контролу над радом предузећа, да учествују у техничкој организацији производње и да имају мања или већа права у ангажовању или отпуштању радника.

Али да би цео овај систем дао потребне резултате, да не би долазило до извесних парцијалних акција које би могле донети привремене користи изолованим радничким колективима, али бити од штете за привреду целе земље, — потребно је да фабрички комитети буду подупрти „синдикалним радничким покретом, моћним и добро организованим, који би интервенисао не у организацији предузећа, него у општем планирању тржишта које детерминисе реалне цене и реалну расподелу дохотка између друштвених класа“ (60). Оваква синдикална организација би, пратећи економски развој земље, могла у правом часу да захтева повећање надница не доводећи у питање општи привредни просперитет земље. Она би у име радника склапала колективне уговоре, покретала односно одобравала покретање штрајкова од стране појединих група радника или читавих синдикалних saveza. С друге стране, „она мора да тражи учествовање у доношењу свих одлука које одређују економску политику земље“ (99). Према томе она треба да има битну улогу у економском и политичком животу једне земље. Поред тога, закључује аутор, овакав моћан раднички покрет би, нарочито у већини европских земаља, где се мноштво политичких партија појављује све више и више као фактор нестабилности и нереда, имао задатак да предузме иницијативу у вези с окупљањем задружних и сличних организација које претстављају сељаци, а тако исто и лево оријентисаних политичких партија „око једног заједничког програма одбране права радника и организације економског живота земље у општем интересу“ (111).

Горе изнета теорија допуњава се излагањем њене практичне примене у појединим земљама, и то на првом месту у Југославији, као земљи са радничким самоуправљањем, затим у Француској и најзад у оквиру будуће уједињене Европе.

Излагању о Југославији аутор је пришао са пуно добре воље и објективности, али је његова грешка у томе што је на неких 66 страница хтео да анализира и да свој суд дословно о свим друштвеним, економским и политичким проблемима наше земље. Кад се још има у виду да је он био упућен једино на узак круг извора објављених на француском језику, па ни њих није користио потпуно, као и да је провео сасвим кратко време у нашој земљи, — онда је разумљиво што су му се поткрале разне мање или веће омашке, површни и нетачни подаци о низу питања, погрешни закључци итд. У недостатку простора немогућно је упуштати се у детаљнију оцену разних анализа и закључака које писац даје у вези са привредом Југославије, али треба напоменути да се, с обзиром на карактер књиге, могло очекивати, да ће он највише говорити о проблему и искуствима радничког самоуправљања код нас. Међутим, о томе је релативно врло мало речи. Аутор у начелу прихвата теориску оправданост, неминовност и ефикасност ове уста-

нове, али сматра да ће у практичној примени ових принципа бити врло много тешкоћа с обзиром на неписменост, конзервативност, сасвим ниску техничку културу и сељачки менталитет великог дела нашег радништва. Он зато сматра да је радничко управљање предузећима показало више резултата у Словенији и северној Хрватској, где је радничка класа знатно уздигнутија и свеснија, него у Босни, Македонији и Црној Гори (160, 161).

Укратко, и поред наведених примедба, и поред извесних неоснованих и нетачних анализа и судова о нашој земљи, аутор сматра да Југославија остварује један смео експеримент, да га остварује понекад са извесним оклевањима и лутањима, али страшно, одушевљено, са циљем да идеал радничког самоуправљања и административне децентрализације прилагоди практичним потребама и да би западне земље требало да овај експеримент, који се заиста развија у правцу демократског социјализма, прате с интересом и симпатијама. Овај експеримент, завршава аутор, изражава вољу да ослободи човека, и уместо да га потчини свемоћној администрацији, жели да му допусти да у свом свакодневном животу учествује у управљању сопственим пословима (165, 166). Уосталом да аутор показује најбољу вољу да схвати и разуме нашу стварност, види се и по томе што он, истина под извесним условима, прихвата чак и оправданост постајања тзв. једнопартиског система у нашој земљи, што је заиста доста редак случај код интелектуалаца на Западу.

После анализирања „југословенског експеримента“ аутор прелази на излагање искустава које је постигла Француска у вези с економско-друштвеним преображајима којима је приступила после Другог светског рата, износећи притом више сугестија и предлога заснованих на раније изложеним концепцијама, помоћу којих би требало решити низ друштвених и економских проблема ове земље који не допуштају одлагање.

Развијајући даље свој систем индустријске демократије аутор прелази на његову примену у оквиру једне економски и политички уједињене Европе. За стварање једне такве заједнице потребно је претходно решити велики број проблема у вези са ублажавањем, а касније и постепеним укидањем царинских и девизних ограничења, изједначавањем услова индустријске и аграрне производње у разним европским државама и образовањем заједничког тржишта. Он у том смислу предлаже низ мера, међу којима напр. проширење права Европске Заједнице за угљ и челик, као и оснивање нових организација супранационалног карактера које би све заједно довеле до тога да Европа оствари потребан напредак у пољопривреди, да елиминисањем заосталих и бољом опремом и специјализацијом постојећих предузећа подигне продуктивност рада и повећа индустријску производњу, да обезбеди индустријализацију неразвијених области (Грчке, Турске, јужне Италије и Југославије — пошто аутор укључује у свој систем и нашу земљу) и да тако омогући постепено стварање једне солидне економске целине, довољно снажне да би Европа могла да се појави, уз САД, и на светском тржишту које би у међувремену такође било поступно либерализовано.

Аутор зна да би у овако економски уједињеној Европи капиталистичка класа била још јача, па би зато требало да раднички синдикални покрети пређу своје националне оквири. Иначе, не буду ли тако учинили, они ће, како аутор каже (*L'Europeunie* . . . 352), ризиковати да се нађу разједињени, везани за своје националне државе и неће се моћи с успехом супротставити капиталистима организованим на једном вишем нивоу. А ако на време предузму мере да створе снажне радничке организације, које би могле да узму дугог уче-

шћа у раду европских економских и политичких институција, онда могу принудити моћни и на европском плану организован „прогресивни капитализам“, како га писац назива, да радницима плати много веће наднице и да им свакако учини и друге уступке. Јер, у индустриској демократији, како нам је аутор претставља, капитализам ће бити у стању да учини овакве уступке, „али он то неће учинити ако на то није присиљен“ (*La Démocratie industr.*, 288).

То би била углавном суштина индустриске демократије онако како је теориски и практично замишља аутор, и то примењена прво у оквиру Европе, а касније и у ширим сразмерама. Ова теорија, изложена иначе живо и занимљиво, иако са честим дигресијама и многим детаљима, због чега се понекад тешко прате основне идеје, — садржи, као што се то већ види из претходних излагања, низ противречности и нерешених питања. Кад се ова конструкција посматра у целини, онда је јасно зашто напр. аутор, залажући се за потребу што већег стимулирања радника, не иде до краја и не предлаже да радници стварно управљају предузећима. Ова теорија истовремено показује напор аутора да уочи и да укаже на огромне привредне и политичке тешкоће са којима се боре земље „слободног света“ и жељу да се пронађе систем који би уклонио те тешкоће и омогућио нови процват и успон тих старих и водећих земаља капиталистичког света, заједно са великим бројем „нових земаља“, бивших колонија итд., које би се привредно подигле благодарећи напорима развијених капиталистичких држава. Овим би се истовремено посредним путем ослабиле „комунистичке земље“ и умањила ефикасност њихове пропаганде. У вези с овим треба додати да данас, како верује аутор, исход борбе између Истока и Запада не зависи само од војне снаге, него и од тога хоће ли западне силе успети да подигну из заосталости азијске земље, на првом месту да индустријализују и извуку из беде Индију, или ће то пре учинити Русија са Кином (256).

Међутим, очигледно је да ни индустриска демократија, онако како је излаже аутор, чак и кад би се у потпуности остварила, не може бити тај спасоносни систем зато што она, у жељи да постигне реформисање и оздрављење капиталистичког друштва и његово оспособљавање за даљи живот, носи у себи све битне противречности баш тог истог друштва. С друге стране, и само остварење свих тих лепих и великих планова, на којима би почивала та демократија, зависи, како је на више места истакао писац, од обилате и то пре свега материјалне помоћи САД, па зато он апелује на ову водећу капиталистичку силу да ту помоћ пружи, потсећајући на славне дане када је Велика Британија у току XIX века, као земаља са најснажнијом привредом у том времену, са више схватања одговорности обезбеђивала слободну међународну робну размену и када је спроводила систематску политику инвестиција у неразвијеним земаљама (тј. пре свега у својим колонијама), улажући у те инвестиције непрекидно у року од 75 година просечно сваке године по 8% од свог националног дохотка. Аутор, не без горчине, пребацује Сједињеним Америчким Државама да оне, поставши наследник Велике Британије, нису показале довољно схватања своје одговорности и обавеза у односу на питања међународне размене, него су напротив увеле и стално појачавале свој систем царинске заштите итд. (250, 251). Све ово не дозвољава да се верује да ће САД, чак и кад би биле спремне да пруже сву ту помоћ за остварење горњих планова, имати довољно разумевања и добре воље да омогућавају развитак баш такве демократије која би, како подвлачи аутор (*L'Europe unie...*, 358, 359) водила управо ка стварању једне Европе економски и политички улево оријентисане.

Др. Велимир Васић